

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
Abonnementsprijs f 4,— per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,— per jaar. Losse nummers f 0,25.
Contrib. Luisterkr. f 1,—. Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,— te voldoen.

OPBOUW DER SAMENLEVING

Het is een nog steeds veel verbreid misverstand, dat de humanisten zich alleen maar, om het mooi te zeggen, met „geestelijke zaken” bezig houden. Daarmee bedoelt men dan, dat ze wel veel praten en schrijven, bijeenkomsten en conferenties beleggen, maar weinig aandacht besteden aan praktische zaken. Niet zelden hoort men, dat als dat georganiseerde humanisme nu maar meer „deed” men wel mee zou willen doen. Nu gaat aan alle doen eerst overleg vooraf, en er komt weinig tot stand, waarover niet eerst, soms zeer uitvoerig gepraat en gedacht is. Een huis kan niet gebouwd worden als er geen tekening is gemaakt en op papier vaststaat hoe het worden zal.

Maar het is, ronduit gezegd, waanzin te menen, dat de humanistische bezinning niet tot zeer concrete zaken zou leiden. Het gehele gebied van de geestelijke verzorging in arbeiderskampen, gevangenissen, ziekenhuizen, bureaus voor levens- en gezinsmoeilijkheden is een uiterst praktische zaak, die bemoeienis meebrengt met duizenden mensen, die daarbij geholpen worden. Daar is de laatste tijd ook nog de correspondentiekring voor huwelijkscontacten bijgekomen, waarbij het wel degelijk om dingen gaat in de praktijk van het leven.

Er is echter veel meer. Om volwaardig te kunnen leven is meer nodig dan voldoende voedsel, een huis, minimaal onderwijs en besteding van vrije tijd. Naarmate deze eerste

levensbehoeften vervuld zijn, ontdekt men leemten op allerlei gebied. We hebben in Nederland een redelijke voorziening voor de oude dag, maar nog steeds een schreeuwend tekort aan moderne bejaardentehuizen. Met de toename van de vrije tijd stijgt de behoefte aan gelegenheden waar sport kan worden bedreven, moeten er meer leeszalen en bibliotheken komen, zijn er clubhuizen voor de jeugd nodig, dienen er wijk- en dorpscentra gesticht te worden. Deze lijst kan naar believen worden uitgebreid, er zijn plaatsen in ons land waar men op dit gebied al zeer ver is, er zijn er anderen, waar het meeste nog ontbreekt.

Het zijn, gelukkig overigens, niet alleen humanisten, die menen dat hier voor hen een taak ligt. Maar het is zo, dat met de toenemende invloed van het georganiseerde humanisme zijn vertegenwoordigers ook daar te vinden zijn waar mensen van velerlei geloofs- en levensovertuiging hun belangstelling richten op de dingen, die zouden moeten gebeuren om het leven meer leefbaar te maken en het niet laten bij kritiek.

Het werken aan de opbouw der samenleving is vooral voor hen, die willen „denken met de handen” zoals een wijsgeer het eens heeft uitgedrukt, een mogelijkheid om aan hun leven een rijker inhoud te geven, en tot een vollediger mens te worden. En daar is het de humanisten om te doen.

Humanistische Correspondentiekring voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.
Inlichtingen postbus 210, Utrecht. Gaarne 24ct aan postzegels insluiten. (adv.)

HET GROTE GEVAAR

Er zijn van die dingen die je niet met rust laten; die op de achtergrond van je denken aldoor rondspoken. U kent dat ook wel. Soms ben je ze een ogenblik kwijt, en dan schieten ze opeens weer naar voren. De ene keer gaat het om een kwetsende opmerking van chef of kennis; de andere keer om iets wat niet goed zit in ons werk of gezin; en ook kan het wel eens de wereldsituatie zijn, die ons dwars zit. In elk geval; aan zo iets dacht ik, toen ik de titel opgaf van „Het grote gevaar”. Dat slaat op iets wat me al maanden achtervolgt, al ben ik het soms ook weer een hele tijd vergeten.

Maar U weet natuurlijk nog helemaal niet, waarover ik het heb. Laat ik dat dus eerst vertellen. Het gaat hierover: onlangs legde een vooraanstaand Nederlander zijn belangrijke functie neer wegens het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd. Daarbij werd natuurlijk gesproken; ook door hem zelf. En als ik goed ben ingelicht, dan sprak hij over het grote gevaar dat het humanisme bedreigt. Hij sprak, geloof ik zelfs, van het grootste gevaar. Wat bedoelde hij met dat grote gevaar? U denkt natuurlijk aan de atoombom, of aan de oorlogsdreiging, of aan Berlijn, of de Kongo. Of misschien wel aan het wantrouwen in de wereld, of de honger en de ziekte in sommige onderontwikkelde gebieden. Of aan de overbevolking, of aan de gebeurtenissen als de terdoodveroordeling van die vijftienjarige negerjongen Preston Cobb. Dat zijn inderdaad allemaal grote gevaren voor het humanisme. Maar dat bedoelde die vooraanstaande Nederlander niet.

Wat bedoelde hij dan wel? Niet de atoombom, niet het onrecht, niet de overbevolking. Nee, hij zal dat allemaal wel als grote gevaren voor het humanisme beschouwen, Berlijn, de ellende in Afrika en Azië, de rassenhaat, maar *het grootste gevaar* voor het humanisme vond hij toch... het Humanistisch Verbond! Ja, dat zei hij. Ik weet niet precies wat hij bedoelde, maar ik kan het wel zo'n beetje raden; de verstarring, de organisatie, de verzuiling, de schotjesgeest, enfin al die dingen, waarover sommigen zich zo vreselijk bezorgd maken. Al heb ik nog niemand eerder dat het grootste gevaar horen noemen.

Ik wil U wel eerlijk zeggen dat ik me daardoor geërgerd en gekwetst voel. Waarom zou ik mij verheven, bovenmenselijker, onaanstaander voordoen dan ik ben. Gekwetst en geërgerd! Niet voor mij alleen, maar ook voor die honderden in het hele land, die nu vijftien jaar lang, alle energie, vrije tijd, gemak en soms gezondheid geofferd hebben voor de idee die in het Humanistische Verbond belichaamd is. En dat is nu juist volgens deze man het grootste gevaar. Nietwaar? Humanisme, dat betekent menselijkheid; en de organisatie van hen die de menselijkheid als uitgangspunt nemen voor hun levensovertuiging, dat is in deze tijd het grootste gevaar. Niet het facisme of het communisme, of het poujadisme: of ook zomaar

de onverschilligheid, neen, dat allemaal niet, maar het Humanistisch Verbond.

De ervaring heeft me geleerd, dat degenen die met grote zelfverzekerdheid dergelijke dingen zeggen, geen flauwe voorstelling hebben van dat waarover ze spreken. Misschien is het bij deze vooraanstaande Nederlander anders, maar tot nu toe heb ik gemerkt, dat men in zo'n geval zich zelfs niet de moeite had gegeven onze geschriften te lezen en van ons werk kennis te nemen. Daarom wil ik U nog graag eens vertellen waarom het mij gaat, en ik hoop dat U het ook zo voelt. Kijkt U eens: Het humanisme is eeuwenlang een zaak geweest van denkers en dichters. Dat is het nog. En dat is belangrijk. Want zonder diepgang en zonder ontroering is het niets. En ik kan U verzekeren dat er in de kringen van het Humanistisch Verbond zeer veel over het humanisme is gedacht en dat het zeer ernstig is beleefd. Onder andere, ons tijdschrift „Rekenschap” legt daarvan getuigenis af.

Maar nu gebeurt er iets in onze samenleving, de laatste tijd; de laatste eeuw al. Sommigen merken dat niet, maar het is toch zo. De brede massa die vroeger voor de meeste humanisten niet meetelde, is een rol gaan spelen. Een andere rol dan vroeger. Dat is een gevolg van de fundamentele democratisering van onze samenleving. Daarmee bedoel ik niet alleen de politieke democratisering, maar ook de sociale die maakt dat men meetelt in de samenleving, en de culturele, waardoor ontspanning, onderwijs en kunst voor brede lagen toegankelijk worden. En tegelijk zijn er grote organisaties en organen ontstaan waarin het maatschappelijke en culturele leven zich afspeelt. Maar dat betekent helemaal niet dat de mensen die wakker geworden zijn, zich tegelijk ook bewust geworden zijn van hun menselijkheid, van hun plaats en hun taak in het moderne bestel.

Het moderne humanisme heeft nu de oude idee van denkers en dichters gegrepen uit de sfeer van universiteit en werkkamer en die idee geplaatst midden in het dagelijkse leven van gewone mensen.

We proberen dat tenminste, en uiteraard alleen voor hen die er van gediend zijn. Dat is niet een uitvinding van enkele zonderlingen, maar een eis die de huidige wereld ons stelt. Anders worden diezelfde denkers en dichters weggevaagd door een ontwaakte, maar nog niet gerijpte massa, die dikwijls de oude levenspatronen heeft losgelaten zonder ergens anders werkelijk steun te vinden. Maar in de huidige samenleving kan dat alleen doeltreffend gebeuren door middel van een organisatie. Die organisatie is natuurlijk geen doel, maar middel en een onmisbaar middel. Zo'n middel nu is het Humanistisch Verbond.

Jawel, jawel, zegt men dan, maar hoe zit het nu met het humanisme van dat Verbond? Is dat niet iets eenzijdigs? Wil dat Verbond het humanisme niet monopoliseren? Dan ant-

woord ik alweer: dit humanisme is niet een uitvinding van enkele eigengereide individualisten, maar het wil de belichaming zijn van alles wat het humanisme in zijn verscheidenheid ooit geweest is. Men kan andere klemtonen leggen, maar er is geen ander humanisme. Dat zeg ik niet omdat ik mijn overtuiging aan anderen wil opleggen, maar omdat mijn humanisme nu juist niet mijn humanisme is, maar ruimte wil bieden voor practici en theoretici, voor opstandigen en bezadigden, voor religieuzen en rationalisten, voor existentialisten, idealisten, positivisten, kortom voor wat voor stromingen er binnen het humanisme maar zijn.

De enige beperking is, dat het niet godsdienstig is; het richt zich tot de buitenkerkelijken. Maar zij hebben ook de grootste behoefte aan een eigen tehuis. Men kan het betwisten, maar de gemiddelde mens komt nu eenmaal tot zijn overtuiging in gesprek met anderen, in samenwerking met anderen en gesteund door anderen. Ik geloof dat dit niet anders is, dan een feit vaststellen. Een bijzondere geest kan zich misschien veroorloven op eigen houtje tot inzicht te komen, maar de meesten van ons kunnen dat niet. En niemand kan het, als het er om gaat de menselijke verbondenheid een plaats te geven in de samenleving. Die echt humanistische taak hebben wij ons te stellen en niemand kan dat op zijn eentje. Tegenover die taak van medemenselijkheid kan ik geen grote betekenis toekennen aan allerlei individuele voorkeuren en diepzinnigheden, die velen er van af houden zich met de humanistische beweging te vereenzelvigen.

Natuurlijk kan men op zijn ééntje, in eigen omgeving, in eigen kring de menselijke verbondenheid in de praktijk brengen. En dat is belangrijk ook. Maar wat gebeurt er dan met die ontelbaren die snakken naar een stukje mede-menselijkheid, zonder dat ze iemand in hun omgeving kunnen vinden, die belangeloze aandacht voor ze heeft? Daarvoor zorgen de honderden vrijwilligers en beroepskrachten van het Humanistisch Verbond — ik spreek op het ogenblik niet over Humanitas of Thuisfront. Bedenkt U wel dat jaarlijks zich zo'n drieduizend mensen tot het Humanistisch Verbond wenden om deze hulp bij hun vragen en moeilijkheden. En dan spreek ik nog niet van allerlei groepswork tussen mensen die zich losgeslagen voelen, van allerlei dienstbetoon aan de gemeenschap.

Wat hier gebeurt is niet het werk van betweters, die naar erkenning streven, maar van pad-vinders, die proberen wegen te vinden, wegen waarlangs de moderne mens gaan kan. Dat gaan moet hij zelf doen, maar men kan hem helpen zichzelf te helpen. Ik wou dat ik eens uit de talloze brieven kon voorlezen, waarin mensen ongevraagd verklaren hoe de

ontmoeting met het humanisme een omkeer in hun leven betekend heeft. De vertrouwelijkheid verbiedt het. Maar er zijn tallozen die nog rondlopen met de kwellende vraag wat hun mens-zijn eigenlijk betekent. En mijn antwoord is: dat wij weten een element te zijn in de *samenhang* der dingen: dat wij daarin de *keuze* vertegenwoordigen; dat wij kiezen kunnen en kiezen moeten; dat die keuze gericht is op *mede-menselijkheid*; en dat we zó kiezend daaruit een *voldoening* putten die zichzelf genoeg is; zoals het spelen van een spel, het beleven van muziek, of kleur of dans, het opgaan in de natuur, zichzelf genoeg is. Zo kan ook het avontuur van het leven in alle ellende zichzelf genoeg zijn, als het in mede-menselijkheid geleefd wordt.

Dat is de boodschap van het humanisme, die we in woord en geschrift verkondigen, maar vooral in de levenspraktijk willen toepassen: in de dagelijkse verhoudingen van gezin en samenleving. De humanistische beweging wil daaraan dienstbaar zijn. Niet dogmatisch, maar breed, niet verstand, maar open. Zij wil mensen helpen zelfstandig een levensovertuiging te hanteren om daardoor lijn in hun leven te brengen, om daardoor in hun levenspraktijk, in hun eigen kring, in hun werk, in de politiek, bezieling te brengen, om daardoor hun weerbaarheid te verhogen in hun persoonlijk leven en in de maatschappij. Opdat zij niet ondergaan in en door de atoombom, de politieke spanningen, het onrecht en de ellende.

Dat is van even groot belang voor Azië en Afrika als voor het Westen. Ginds verbleken de oude levenspatronen nog sneller dan hier. Nog chaotischer zoekt daar de mens naar wat het leven de moeite waard kan maken. De leus: één wereld of geen wereld, betekent dat wij hen ook in dit opzicht niet in de steek mogen laten. En wij kunnen dat ook niet, als wij niet het gevaar willen lopen tezamen in geestelijke chaos onder te gaan. Hier heeft de internationale humanistische beweging een taak. Zij kan die alleen vervullen als ze er sterk genoeg voor is. Maar haar sterkte hangt af van die van de nationale humanistische bewegingen, en die hangen af van iedere humanist afzonderlijk: dat wil zeggen: ook van U: van ieder die zich van de humanistische beweging afzijdig houdt.

Welnu: is het Humanistisch Verbond een gevaar? Ik antwoord, dat begrijpt U: integendeel! het is één van de middelen om ons voor fatale gevaren te behoeden. Als ook U ernst maakt met Uw humanistisch levensinzicht: kritisch, maar doelbewust. En moedig. Want moed is volgens Plato: te weten wat men vrezen moet en wat niet.

J. P. VAN PRAAG

De roeping van den mensch is mensch te zijn.

MuItatuli.

Luistert U ook elke 1e dinsdag van de maand naar onze uitzending via de A.V.R.O.-microfoon?

Zie voor de juiste tijd ons overzicht van de komende lezingen.

In het stelsel van redeneringen van Freud, dat wij thans allen in meerdere of mindere mate wel kennen als de psycho-analyse, speelt de figuur van de vader een geweldige rol. U weet dat. Men heeft zelfs wel gesproken van een typisch patricentrische psychologie — een beschouwingswijze van het menselijk gedrag dus, waarin de invloed van de vader een overwegende betekenis wordt toegekend. Nu is er een karakteristieke anecdote, verscholen in de noten van een verouderde biografie (Wittels), die een beeld geeft van de reële vader van Sigmund Freud zelf. Een klaviervirtuoos, Prof. M. R. vertelde het volgende: „Het zal in de jaren '70 geweest zijn toen ik en mijn vader de oude Freud, Sigmunds vader dus, op straat ontmoetten. Juist waren mijn vader en ik in een hevige woordentwist gewikkeld. De oude Freud zei: Wat? Je vader tegenspreken? Mijn Sigmund is in zijn pink knapper dan ik in mijn hoofd, maar hij zou mij niet durven tegenspreken!” Dit is zonder twijfel 'n aardige anecdote, maar ze verklaart niets. In de nieuwste grote biografie van Jones verschijnt de vader van Freud als 'n vriendelijke, gevoelige, redelijke man — en er is geen spoor van aanleiding om Sigmund Freud en daarmee zijn leer te reduceren tot een gigantische eruptie van 'n funeste opvoeding. Een menselijkheid was hem vreemd — natuurlijk duiden zijn doodangsten, zijn migraines, zijn „ischias”, zijn hoogtevrees, kortom al deze gewone menselijke narigheden op evenzovele gewone menselijke neurotische symptomen. 't Maakt hem des te boeiender.

Want hij heeft denkbeelden, ideeën ontwikkeld, die onze huidige visie — niet alleen op ziekteprocessen — maar op de gehele cultuur, sterk hebben beïnvloed. Maar welke tegenwerking heeft hij ondervonden!

Al aanstonds bij het begin van zijn loopbaan, toen hij de opvattingen van Charcot aangaande de mannelijke hysterie verdedigde, vond hij in Wenen en vooral in Prof. Meynert een fel en onvermoeibaar bestrijder. Het conflict nam zulke grote vormen aan, dat Freud zijn arbeid aan de universiteitskliniek voor neurologie moest staken. Toen Freud echter jaren later Meynert aan diens sterfbed bezocht bekende deze hem: zelf een typisch geval van mannelijke hysterie te zijn.

Men behoeft slechts vluchtig van een deel van de historische polemieken over de psycho-analyse kennis te nemen, om Freud zonder voorbehoud gelijk te geven met zijn bewering: dat de ondergrond van het verzet tegen zijn denkbeelden goeddeels driftmatig

was. Men moet ook zo'n zin van Freud omstreeks 1905 maar eens voor ogen houden en bedenken hoe de verhoudingen waren in het hypokriete Wenen, in overig Europa destijds: „Wie ogen heeft om te zien en oren om te horen, kan er zich van overtuigen, dat de sterfelingen geen geheim verbergen kunnen. Wiens lippen zwijgen, die praat met de vingertoppen, uit alle poriën dringt het verraad naar buiten. En daarom is de taak: het verborgenste van de ziel bewust te maken, zeer wel uit te voeren”.

Op zekere wijze bezien, draaide zijn gehele leer om de idee, dat er onbekend geestesleven is — dat er wensen, verlangens, weerstanden onder de oppervlakte wezenlijk leven en naar openbaring drijven. En aanvankelijk als idee om zieken te bevrijden van hun innerlijke conflicten, groeide zijn leer uit tot een cultuurbeschouwing die zuivering van godsdienst en moraal, opvoeding en menselijk verkeer beoogde.

Een ietwat cynische, maar bepaald niet te negeren anecdote kan ook deze verbreding van Freuds visie ironisch illustreren. Toen de Czaar van Rusland in augustus 1898 zijn fameuze vredesmanifest uitgaf leverde Freud een vrolijk commentaar. Jaren terug had hij namelijk geconcludeerd, dat de Czaar ernstig te lijden had onder een neurose die hem er toe dreef erg goedig te doen. Naar aanleiding hiervan zei Freud: We zouden er allebei beter van worden als men ons tezamen bracht. Ik zou voor een jaar naar Rusland kunnen gaan om hem in zóverre van zijn neurose af te helpen dat hij er niet meer onder lijdt, maar ik zou er juist zóveel van laten zitten om hem voor elke oorlog bang te doen zijn. Daarna zouden de psycho-analisten drie congressen per jaar kunnen houden en dan zou ik mijn patiënten voortaan gratis kunnen behandelen.

Tenslotte nog dit: hij werd — hoe overtuigd ook van zijn opvattingen — toch geen dogmaticus. Hij bleef zeker van de betrekkelijkheid zijner waarheden. Toen Marie Bonaparte hem eens een boek ten geschenke gaf met de toevoeging: Zij die bovenal dorsten naar zekerheid, houden niet werkelijk van waarheid — antwoordde Freud: „Dat is 'n waar woord. Ik heb dit op andere wijze ergens gezegd: middelmatige geesten eisen van de wetenschap een soort van zekerheid die zij niet kan geven, een soort van religieuze genoegdoening. Alleen de werkelijke, zeldzame, ware wetenschappelijke geesten kunnen de twijfel verdragen die eigen is aan al ons weten”.

P. SPIGT

lezingen voor de radio

- zo. 22 okt. VARA 9.45 uur: Mr. Dr. J. in 't Veld: „De diepere betekenis van het maatschappelijk werk”.
- zo. 29 okt. VARA 9.45 uur: Dr. Ir. Spetter: „Hoop zonder hemel; is God een Christen”.
- zo. 5 nov. VARA 9.45 uur: Prof. Dr. L. G. van der Wal: „Wat zegt een humanist er van”.